

Torsdag med THORS

Hbl 13.8.81

OM MÅLRON och yt-måttet tunnland talar prof. Thors i dagens torsdagsspalt. Dessutom tar han parti för prepositionen i när det gäller "gå i pension". . .

"Nyligen använde en finlands-svensk tidskrift uttrycket **gå på pension**. Är inte **på** oriktigt använt i det uttrycket?", frågas det.

Det är fullt klart, att det vanliga uttrycket är **gå i pension** och att prepositionen i där används i enlighet med vanliga uttryck som "vara i ett visst läge", "vara i någons tjänst" osv. "Gå på pension" är en efterbildning av finskans "mennä eläkkeelle". **Gå i pension** är mycket allmänt i Sverige och har även blivit vanligt hos oss. Det är onödigt och osvenskt att bruka **på** i uttrycket.

En annan frågeställare undrar: "Vad betyder uttrycket **hålla målron vid makt**?"

Hålla målron vid makt betyder att hålla samtalet i gång (vid en måltid eller en samvaro).

Målro innehåller det ord **mål** som vi har i måltid, morgonmål och kvällsmål och vidare **ro** i en betydelse "trivsamhet", vilken

ibland förekommer i äldre svenska (man kunde t.ex. säga "hans enda ro är att läsa", dvs. "hans enda nöje är att läsa").

I adjektivet **rolig** har ju betydelsen "trivsam, trevlig o.dyl." helt tagit överhanden, medan den äldre betydelsen "lugn" försvunnit ur vårt språk; i norskan och danskan är **rolig** lika med vårt "lugn". Vi har dock den gamla betydelsen "lugn" kvar i ordet **orolig**, som ju betyder "icke-lugn".

Målro ingår i namnet på en känd anekdotsamling från 1670-talet av författaren Samuel Columbus, "Målro och romål". Den vitsiga titeln kan återges med "Nöjsamt måltidssnack och munter samvaro".

En tredje frågande kommer med följande spörsmål: "Vad innebär termen **tunnland**, som man ibland hör på landet?"

Tunnland, som jag ofta hör i min centralösterbottniska hembygd, är ett äldre svenskt ytmått, lika med 0,4936 hektar, dvs. — grovt taget — ett halvt hektar. Trots att metersystemet blev officiellt hos oss för ungefär ett sekel sedan, förekommer vissa gamla enheter inte sällan i tal, särskilt längdmåtten **tum** och **fot**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 20.8.81

DENNA GÅNGEN skulle man kanske säga i södra eller västra Sverige men däremot sällan hos oss, noterar prof. Thors denna gång.

Den första frågan i dag har berett mig en smula huvudbry. "Kan man verkligen på svenska säga, att **man ligger på sängbotten**? Avser man något annat än att "ligga till sängs, vara sängliggande"?"

Jag kan inte använda **ligga på sängbotten** annat än i rent ordagrann betydelse: "ligga på exv. de bräder som utgör sängbotten" (onekligen i många fall ett obekvämt underlag). Efterforskningar på Folkkultursarkivet har inte gett några resultat utöver det självklara: uttrycket används i rent ordagrann betydelse. — Det synes inte heller finnas någon speciell användning av "maata sängynpohjalla".

Nyligen fanns i Hbl följande text till en bild: "Tanken är mer seriös bakom denna uppsättningen". En insändare har skickat in texten med orden **denna uppsättningen** understrukna.

Hans fråga lyder: "Kan man verkligen säga så?"

Kan man använda bestämd form av substantivet efter **denna, detta**? Normalt gör vi det inte, utan säger eller skriver, t.ex. "denna uppsättning"; substantivet har således obestämd form. Regeln är dock inte absolut. För det första skall det sägas, att **denna** är föga brukligt i tal i mellersta och norra Sverige och hos oss; i stället brukas **den här**. Men i södra och västra Sverige är **denna** fullt brukligt i tal och det följs av **bestämd form** av substantivet: **denna gången**. Detta bruk av **denna** och bestämd form är karaktäristisk för talspråket i södra och västra Sverige, inte bara i dialekt. För det andra bör det observeras, att äldre svenskt skriftspråk ofta använde bestämd substantivform efter **denna**; vi har i ett par uttryck minnen av det bruket, t.ex. "i denna världen" (Johannes ev. 12:31 denna världens furste), uttrycket **vid detta laget**.

Det kan alltså konstateras, att **detta** med följande bestämd form väsentligen är ett provinsiellt (syd- och västsvenskt) språkbruk och att det i allmänt skriftspråk förekommer i vissa uttryck.

Vad textstället i tidningen beträffar, kan man inte helt utesluta möjligheten att det helt enkelt beror på en lapsus, ett tillfälligt förbiseende. Det kan som synes inte direkt kallas ett fel.

Carl-Eric Thors